

АНОТАЦІЯ

Толстая Т.Ю. Тривожні розлади у вимушених переселенців (клініко-психопатологічні особливості, діагностика, терапія). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 22 «Охорона здоров'я», за спеціальністю 222 «Медицина», спеціалізація «Психіатрія». – Харківський національний медичний університет МОЗ України, Харків, 2023. Захист відбудеться в Харківському національному медичному університеті.

Мета роботи: на основі вивчення клініко-психопатологічних та патопсихологічних особливостей тривожних розладів у вимушених переселенців, розробити персоніфіковану систему їх комплексної терапії та профілактики та оцінити її ефективність

Для досягнення поставленої мети, за умови інформованої згоди з дотриманням принципів біоетики та деонтології на базі КНП ХОР «Обласна клінічна психіатрична лікарня №3» та у Центрі ментального здоров'я «Restart» проведено комплексне обстеження 165 хворих на тривожні розлади, обох статей, у віці 20 - 55 років.

Основну групу склали 93 хворих вимушених переселенців (53 жінки та 40 чоловіка), контрольну – 72 хворих (40 жінок та 32 чоловіка), які постійно проживають в м. Харкові та Харківської області.

Усі пацієнти отримували регламентовану психофармакотерапію згідно кліничних протоколів. Основну групу було розподілено на дві підгрупи терапевтичну групу, у яку увійшли пацієнти які приймали участь у терапевтичній програмі, розробленої за результатами власних досліджень - 55 (29 жінок та 26 чоловіків) хворих та групу порівняння – 38 (21 жінка та 17 чоловіків) хворих, які отримували стандартну регламентовану терапію в медичному закладі.

Встановлено, що клінічна структура тривожних розладів у обстежених хворих представлена змішаною тривожно-депресивною реакцією (F43.22) – $28,2 \pm 1,2\%$ обстежених основної та $35,4 \pm 1,3\%$ контрольної групи, панічним розладом (F41.0) – $36,4 \pm 1,3\%$ та $38,2 \pm 1,3\%$ відповідно, генералізованим тривожним розладом (F41.1) – $35,4 \pm 1,3\%$ обстежених основної та $26,4 \pm 1,2\%$ контрольної груп.

Описано феноменологію депресивної симптоматики та соматичних еквівалентів тривоги у структурі тривожних розладів у вимушених переселенців.

Розроблена модель формування тривожних розладів у вимушених переселенців, яка лягла в основу створення комплексної персоніфікованої системи терапії тривожних розладів у вимушених переселенців з диференційованим використанням методів психофармакотерапії, психотерапії та психосвіти.

Доведена ефективність розробленої персоніфікованої системи терапії тривожних розладів у вимушених переселенців. Встановлено, що використання комплексного підходу до терапії тривожних розладів у вимушених переселенців призводить до стійкої позитивної динаміки психічного стану при усіх варіантах тривожних розладів, стабілізації фону настрою, редукції тривожної симптоматики та має позитивний вплив на відчуття психологічного благополуччя, та на загальне сприйняття якості життя

Наукова новизна одержаних результатів. Вперше на основі системного підходу вивчено специфіку психопатологічної та патопсихологічної симптоматики тривожних розладів у вимушених переселенців.

Проаналізовано психосоціальні тригери розвитку тривожних розладів у вимушених переселенців, рівень тривожної та депресивної симптоматики та рівень соціальної фрустровності вимушених переселенців. тривожних розл

Розроблено модель формування непсихотичних психічних розладів у вимушених переселенців. Каталізатором виникнення тривожних розладів є сам факт вимушеного переселення, невизначеність майбутнього, ситуації

втрати, наслідки бойового стресу, інформаційний стрес, ситуації підвищеної відповідальності. Прогностично значущими у формуванні тривожних розладів є високі рівні тривоги, соматизації, депресії, obsесивно-компульсивних розладів, міжособистісної сенситивності, фобічної тривоги за шкалою SCL-90-R; важкий депресивний та тривожний епізоди за клінічними шкалами тривоги та депресії Гамільтона; високі рівні особистісної та ситуативної тривожності за шкалою Спілбергера-Ханіна та надмірний рівень нервово-психічної напруги.

Фундаментом для формування тривожних розладів у вимушених переселенців є низький рівень резильєнтності, який тягне за собою високий рівень соціальної фрустрованості у цієї когорти населення.

Розроблено комплексну персоніфіковану систему терапії тривожних розладів у вимушених переселенців з диференційованим використанням методів психофармакотерапії, психотерапії та психоосвіти.

Встановлена висока результативність розробленої терапії тривожних розладів у вимушених переселенців в порівнянні з традиційним комплексним лікуванням щодо редукції психопатологічної симптоматики, зниження рівня тривоги та депресії за відповідними шкалами, зниження рівня соціальної фрустрованості, відновлення соціальної активності та підвищення якості життя вимушених переселенців за даними півторарічного катамнестичного дослідження.

Практичне значення одержаних результатів. Практична значущість результатів дисертаційного дослідження полягає у поліпшенні якості надання медичної допомоги вимушеним переселенцям.

Розроблена та апробована комплексна персоніфікована система терапії тривожних розладів у вимушених переселенців з диференційованим використанням методів психофармакотерапії, психотерапії та психосвіти, яка складається з 3 етапів: активної терапії, стабілізуючої та підтримуючої (профілактичної) терапії.

Впровадження розроблених програм персоніфікованої терапії тривожних розладів у вимушених переселенців сприяє зниженню рівня негативних психо-соціальних наслідків повномасштабного вторгнення на територію України, досягненню швидкої редукції тривожних розладів, підвищенню резилентності та соціально-психологічної адаптації, активної ресоціалізації вимушених переселенців з відповідним підвищенням якості їхнього життя.

Отримані результати дисертаційного дослідження призначені для застосування у роботі психіатрів, медичних психологів, психотерапевтів, сімейних лікарів інших фахівців, діяльність яких пов'язана з наданням лікувально-реабілітаційної допомоги вимушеним переселенцям, а також у навчальній підготовці кваліфікованих кадрів на етапі перед- та післядипломної освіти.

Результати дослідження впроваджено в практику роботи КНП «Тернопільська обласна комунальна клінічна психоневрологічна лікарня» ТОР; Центрі психологічно консультування Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського; Національному військово-медичному клінічному центрі «Головний військовий клінічний госпіталь» МО України; Навчально-науковому медичному комплексі «Університетська клініка» Харківського національного медичного університету; ДУ «Інститут неврології, психіатрії та наркології Національної академії медичних наук України»; КНП «Обласна клінічна наркологічна лікарня» ХОР; КНП «Дніпропетровська клінічна психіатрична лікарня» ДОР.

Отримані наукові результати використовуються в навчальному процесі на кафедрі психіатрії, наркології, медичної психології та соціальної роботи Харківського національного медичного університету МОЗ України та на кафедрі психіатрії, наркології і медичної психології Дніпровського державного медичного університету.

Ключові слова: тривожні розлади, вимушене переселення, фармакотерапія, психотерапія, реабілітація.

ANNOTATION

Tolstaya T.Y. Anxiety disorders in internally displaced persons (clinical and psychopathological features, diagnosis, therapy). – Qualifying scientific paper as a manuscript.

Thesis for competition of a scientific degree of Doctor of Philosophy, field of knowledge 22 “Health care”, specialty 222 “Medicine”, specialization “Psychiatry”. – Kharkiv National Medical University of the Ministry of Health of Ukraine, Kharkiv, 2023. The defense will be held at the Kharkiv National Medical University.

Aim of research: to develop an integrated personalized system of therapy and prevention of anxiety disorders in internally displaced persons (IDPs) based on the study of clinical, psychopathological and pathopsychological features of anxiety disorders and to evaluate its effectiveness.

A comprehensive examination of 165 patients with anxiety disorders was conducted to achieve this goal with informed consent and in compliance with the principles of bioethics and deontology. Patients were both sexes, aged 20-55 years. The research was performed at the Regional Clinical Psychiatric Hospital No.3 and at the «Restart» Mental Health Center.

The main group consisted of 93 internally displaced persons (53 women and 40 men), and the control group consisted of 72 patients (40 women and 32 men) who permanently reside in Kharkiv and the Kharkiv region.

All patients received regimented psychopharmacotherapy according to clinical protocols. The main group was divided into two subgroups: a therapeutic group, which included patients who participated in a therapeutic program developed on the basis of authors' own research – 55 (29 women and 26 men) patients and a comparison group – 38 (21 women and 17 men) patients who received standard regimented therapy in a medical institution.

It was found that clinical structure of anxiety disorders in the examined patients was represented by a mixed anxiety-depressive reaction (F43.22) -

28.2±1.2% of the main group and 35.4±1.3% of the control group, panic disorder (F41.0) - 36.4±1.3% and 38.2±1.3%; respectively, generalized anxiety disorder (F41.1) - 35.4±1.3% of the main group and 26.4±1.2% of the control group.

The phenomenology of depressive symptoms and somatic equivalents of anxiety in the structure of anxiety disorders in internally displaced persons is described.

A model of the formation of anxiety disorders in internally displaced persons has been developed, which formed the basis for the creation of a comprehensive, personalized system of therapy for anxiety disorders in internally displaced persons with differentiated use of psychopharmacotherapy, psychotherapy and psychoeducation.

It has been established that the usage of an integrated approach to the therapy of anxiety disorders in IDPs leads to a stable positive dynamics of the mental state, stabilization of the mood background, reduction of anxiety symptoms and has a positive effect on the sense of psychological well-being and the overall perception of quality of life in all variants of anxiety disorders.

Scientific novelty of the obtained results. For the first time, the specifics of psychopathological and pathopsychological symptoms of anxiety disorders in IDPs were studied using a systematic approach.

The psychosocial triggers for the development of anxiety disorders in IDPs, level of anxiety & depressive symptoms and level of social frustration of IDPs were analyzed.

A model for the formation of non-psychotic mental disorders in IDPs has been developed. The catalyst for the emergence of anxiety disorders is the very fact of forced resettlement, uncertainty of the future, situations of loss, effects of combat stress, information stress, and situations of increased responsibility. High levels of anxiety, somatization, depression, obsessive-compulsive disorders, interpersonal sensitivity, and phobic anxiety on the SCL-90-R scale are prognostically significant in the formation of anxiety disorders; severe depressive and anxiety episodes according to the Hamilton Anxiety and Hamilton Depression Scale; high levels of

personal and situational anxiety according to the Spielberger-Khanin Scale, excessive levels of neuropsychological stress.

The basis for the formation of anxiety disorders in IDPs is a low level of resilience, which entails a high level of social frustration in this cohort.

An integrated system for the treatment of anxiety disorders in IDPs with differentiated use of psychopharmacotherapy, psychotherapy and psychoeducation methods has been developed.

High effectiveness of the developed therapy for anxiety disorders in IDPs in comparison with traditional complex treatment has been established. Results of the intervention were: reduction of psychopathological symptoms, reduction of anxiety and depression according to the relevant scales, reduction of social frustration, restoration of social activity and improvement of the quality of life of IDPs according to a year and a half cathamnestic study.

Practical significance of the obtained results. The practical significance of the results of the dissertation study is to improve the quality of medical care for internally displaced persons.

A comprehensive personalized system of therapy for anxiety disorders in with differentiated use of psychopharmacotherapy, psychotherapy and psychoeducation methods has been developed and tested, which consists of 3 stages: active therapy, stabilizing and supportive (preventive) therapy.

An integrative personalized system of therapy for anxiety disorders in IDPs, incorporating the distinct application of psychopharmacotherapy, psychotherapy, and psychoeducation techniques, has been devised and validated. Therapeutic program comprises three distinct stages: active therapy, stabilizing therapy, and supportive (preventive) therapy.

The implementation of this invented program of personalized therapy for anxiety disorders in individuals who have been internally displaced aids in mitigating the negative psycho-social consequences of the full-scale invasion in Ukraine, achieving a rapid reduction in anxiety disorders, enhancing resilience with

socio-psychological adaptation, and actively resocializing internally displaced individuals with a corresponding enhancement in their quality of life.

The results of the dissertation research are intended to be utilized by psychiatrists, medical psychologists, psychotherapists, family doctors, and other specialists whose responsibilities involve providing medical aid and rehabilitation assistance to internally displaced individuals, as well as in the training of qualified personnel at the stage of pre- and postgraduate education.

The results of the study have been implemented in the practice of the Municipal Non-Profit Enterprise "Ternopil Regional Communal Clinical Psychoneurological Hospital" of the Ternopil Regional Council; Center for Psychological Counseling of I. Horbachevsky Ternopil National Medical University; National Military Medical Clinical Center "Main Military Clinical Hospital" of the Ministry of Defense of Ukraine; Educational and Scientific Medical Complex "University Clinic" of Kharkiv National Medical University.

The obtained scientific results are used in the educational process at the Department of Psychiatry, Narcology, Medical Psychology and Social Work of Kharkiv National Medical University of the Ministry of Health of Ukraine and at the Department of Psychiatry, Narcology and Medical Psychology of Dnipro State Medical University.

Keywords: anxiety disorders, forced resettlement, pharmacotherapy, psychotherapy, rehabilitation.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Зеленська К.О., Красковська Т.Ю. Клініко-психопатологічні особливості депресивних розладів в осіб, які пережили бойові дії. // Медицина сьогодні і завтра. 2020. №3 (88). С. 83-88. <https://doi.org/10.35339/msz.2020.88.03.10> (авторкою особисто обґрунтовано використання психодіагностичного інструментарію, зібрано емпіричний матеріал)
2. Кожина Г.М., Зеленська К.О., Красковська Т.Ю., Кожин М.І. Комплексний підхід в терапії розладів адаптації. // Український вісник психоневрології. 2020. Т. 28, № 4 (105). С. 34-39. <https://doi.org/10.36927/2079-0325-V28-is4-2020-6> (дисертанткою запропоновано ідею роботи, обґрунтовано використання психодіагностичного інструментарію, підготовлено до друку рукопис)
3. Зеленська К.О., Красковська Т.Ю. Біосугестивна терапія в системі лікування стрес асоційованих розладів у вимушено переміщених осіб. // Медицина сьогодні і завтра. 2020. №4 (89). С. 66-73. <https://doi.org/10.35339/msz.2020.89.04.09> (авторкою особисто визначено мету дослідження, проведено систематизацію отриманих емпіричних даних)
4. Красковська Т.Ю. Гендерно орієнтована психотерапія тривожних розладів у вимушених переселенців. // Експериментальна і клінічна медицина. 2020. № 4 (89). С. 53-57. <https://doi.org/10.35339/ekm.2020.89.04.08>
5. Толстая Т.Ю. Клінічна феноменологія тривожних розладів у вимушених переселенців // Український вісник психоневрології. 2021. Т. 29, № 4 (109). С. 33-35. <https://doi.org/10.36927/2079-0325-V29-is4-2021-6>
6. Зборовський О.М., Кожина Г.М., Симонян В.А., Кожин М.І., Сергієнко О.В., Табачнікова В.С., Толстая Т.Ю. Клінічна феноменологія соматоформних розладів та оцінка якості життя пацієнтів зони операції об'єднаних сил та внутрішнього переміщених осіб. // Медицина сьогодні і

завтра. 2021. №4. С. 74-80. <https://doi.org/10.35339/msz.2021.90.4.zks> (авторкою особисто проведена інтерпретація отриманих результатів та сформульовані висновки дослідження, підготовлено до друку рукопис)

7. Зеленська К.О., Толстая Т.Ю. Тривожні розлади у структурі стрес-асоційованих розладів у вимушених переселенців. // Експериментальна і клінічна медицина. 2023. № 3 (90). С. 64-69. <https://doi.org/10.35339/ekm.2021.90.3.zet> (дисертанткою особисто сформульована гіпотеза роботи, обґрунтовано використання психодіагностичного інструментарію, оброблено та проаналізовано отриманий емпіричний матеріал)

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Kozhyna H.M., Zelenska K.O., Kraskovska T.Yu. The levels of anxiety in internally displaced persons in modern conditions. // Scientific discoveries: projects, strategies and development : The International Scientific and Practical Conference : collection of scientific papers, Edinburgh, UK, 25 October 2019 / European Scientific Platform. Edinburgh, 2019. Vol. 2. P. 26-27. (авторкою особисто визначено мету і завдання роботи, проведено інтерпретацію отриманих даних у роботі, сформульовані висновки рукопису)

9. Зеленська К.О., Красковська Т.Ю. Психотерапія як основна ланка патогенетичної терапії у вимушених переселенці з тривожними розладами // Психологічне консультування та психотерапія: виклики сучасності : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. м. Харків, 15-16 листопада 2019 р.: збірник тез / Харків, 2019. С. 35-38. (дисертанткою особисто обґрунтовано використання необхідного психодіагностичного інструментарію, зібрано та проаналізовано емпіричний матеріал, підготовлено до друку рукопис)

10. Зеленська К.О., Красковська Т.Ю. Комплексна патогенетична терапія у вимушених переселенців з тривожними розладами. // Сучасні психологічні тенденції підтримки та відновлення психічного здоров'я особистості: теорія та практика : матеріали міжнародної міждисциплінарної

науково-практичної конференції, м. Харків, 13-14 грудня 2019 р. : збірник тез / Харків, 2019. С. 31-32. (дисертанткою особисто зібрано, оброблено отриманий емпіричний матеріал)

11. Зеленська К.О., Красковська Т.Ю. Клінічна картина тривожних розладів у вимушених переселенців // Медицина третього тисячоліття : міжвузівська конференція молодих вчених та студентів, Харків, 20–22 січня 2020 р. : збірник тез / ХНМУ. Харків, 2020. С. 401-402. (авторкою особисто проведено систематизацію та інтерпретацію отриманих даних)

12. Zelenska K., Kraskovska T., Zelenska H. Clinical-psychopathological peculiarities of post-stress disorders in persons who have been survived the war. // Die wichtigsten vektoren für die entwicklung der wissenschaft im jahr 2020 : zu den materialien internationalen wissenschaftlich-praktischen Konferenz Luxembourg, Grand Duchy of Luxembourg, 24 Januar 2020 : collection of scientific papers / European Scientific Platform. Luxembourg, 2020. Band 1. S. 90-91. (авторкою особисто сформульована проблема дослідження, обґрунтовано використання психодіагностичного інструментарію, зібрано емпіричний матеріал, підготовлено до друку рукопис)

13. Зеленська К.О., Красковська Т.Ю., Зеленська Г.М. Вплив перенесеної стресової події на вираженість тривожної та депресивної симптоматики у вимушених переселенців. // Les tendances actuelles de la mondialisation de la science mondiale : collection de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» avec des matériaux de la conférence scientifique et pratique internationale (Vol. 2), 3 avril, 2020. Monaco, Principauté de Monaco / Plateforme scientifique européenne. Monaco, 2020. Vol. 2. P. 46-47. (авторкою особисто проведено аналіз отриманого у дослідженні матеріалу, написано висновки дослідження)

14. Зеленська К.О., Красковська Т.Ю. Ступінь нервово-психічної напруги та тривожності у вимушених переселенців та мешканців Харківської області. // Від експериментальної та клінічної патофізіології до досягнень сучасної медицини і фармації : збірник тез II Науково-практичної конференції

студентів та молодих вчених з міжнародною участю, Харків, 15 травня 2020. Харків : НАФАУ, 2020. С. 88-89. (дисертанткою особисто було запропоновано ідею роботи, проведено аналіз отриманих даних, підготовлено роботу до друку)

15. Зеленська К.О., Красковська Т.Ю., Зеленська Г.М. Гендерні особливості афективних розладів у вимушених переселенців. // Проблема людини у соціально-гуманітарному та медичному дискурсах : матеріали науково-практичної онлайн конференції з міжнародною участю, Харків, 28 - 29 травня 2020. Харків : ХНМУ. С. 44-45. (авторкою особисто сформульована проблема дослідження та подана ідея, проведено аналіз отриманої інформації, підготовлено висновки рукопису)

16. Зеленська К.О., Красковська Т.Ю. Рівні тривожної та депресивної симптоматики у вимушених переселенців в сучасних умовах. // Актуальні питання клінічної медицини : тези за матеріалами XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених з міжнародною участю (20 листопада 2020 р., м. Запоріжжя). Запоріжжя, 2020. С. 78-79. (авторкою особисто запропоновано мету та завдання роботи, проаналізовано основні аналітичні матеріали)

17. Кожина Г.М., Красковська Т.Ю. Ефективність психотерапії тривожних розладів у вимушених переселенців. // Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки: Збірник тез I Міжнародної наукової конференції присвяченої 35 роковинам аварії на ЧАЕС, 22-23 квітня 2021 р. / Упорядники: А.А. Криськов, В.В. Вишньовський та Н.В. Габрусєва. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2021 С. 37-38. (авторкою особисто проаналізовано емпіричний матеріал, підготовлено висновки та роботу до друку)

18. Кожина Г.М., Зеленська К.О., Стрельнікова І.М., Юдін М.А., Толстая Т.Ю. Психотерапія тривожних розладів у вимушених переселенців. // Сучасні психологічні тенденції підтримки та відновлення психічного здоров'я особистості: теорія та практика : II міжнародна міждисциплінарна науково-

практична конференція, Харків, 24-25 вересня 2021 р. : збірник тез доповідей. Харків, 2021. С. 44-45. (дисертанткою особисто здійснено аналіз отриманих даних, підготовлено до друку рукопис)

19. Толстая Т.Ю. Ефективність біосугестивної терапії у лікуванні тривожних розладів у вимушено переміщених осіб // XV Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених з міжнародною участю «Актуальні питання клінічної медицини», Запоріжжя, 19 листопада 2021 р. : тези за матеріалами. Запоріжжя, 2021. С. 307-308

20. Толстая Т.Ю. Психотерапія, як компонент комплексного лікування тривожних розладів у вимушених переселенців // Медицина третього тисячоліття: міжвузівської конференції молодих вчених та студентів. Харків, 24-26 січня 2022р. : збірник тез. Харків, 2022. С. 366-377.

21. Tolstaia T. Effectiveness of psychotherapy of anxiety disorders in forced migrants depending on gender. // ISIC – 2022 : International Scientific Interdisciplinary Conference, Kharkiv, 23–25th November 2022 : abstract book. KhNMU. Kharkiv, 2022. P. 141-142.

22. Толстая Т.Ю. Психотерапія тривожних розладів у вимушених переселенців. // Медицина третього тисячоліття : Фестиваль молодіжної науки : збірник тез конференції, Харків, 13–15 лютого 2023 / Харківський національний медичний університет. Харків : ХНМУ, 2023. С. 271-272.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

23. Tolstaia T.Yu. Pathogenetically substantiated complex therapy program of anxiety disorders in internally displaced persons. // Journal of Education, Health and Sport. 2021. Vol. 11 № 11. P. 188-193. <https://doi.org/10.12775/JEHS.2021.11.11.017>

24. Кожина Г.М., Терьшина І.Ф., Зеленська К.О., Красковська Т.Ю. Патент на винахід № 122655 (UA), МПК С07С 215/06 Спосіб лікування осіб похилого віку, хворих на генералізований тривожний розлад з переважанням ідеаторного компонента тривоги. // Харківський національний медичний

університет; № а202002218; заявл. 03.04.2020; опубл. 10.12.2020, бюл. № 23. (авторкою особисто сформульовано гіпотезу роботи, проведено аналіз отриманого матеріалу дослідження)

25. Кожина Г.М., Зеленська К.О., Красковська Т.Ю. Патент на корисну модель № 144223 Україна, МПК А61К 31/40. Спосіб комплексного лікування тривожних розладів у хворих на органічну патологію головного мозку. // Харківський національний медичний університет; № u202002953; заявл. 18.05.2020; опубл. 10.09.2020, бюл. № 17. (дисертанткою особисто сформульована проблема дослідження проведено аналіз отриманих даних)